

Baršová, Andrea – Barša, Pavel: Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005, 308 stran, ISBN: 80-210-3875-6.

Ivo Pospíšil

Migrace a přistěhovalectví nejsou novými fenomény: stěhování jednotlivců, skupin či celých „národů“ je jevem, s nímž se potýkaly již starověké despotie, Řecko a Řím i státy feudální epochy. V minulosti tam, kde docházelo k „teritorializaci“ politické moci a následnému nerovnoměrnému politickému, hospodářskému a sociálnímu vývoji jednotlivých geografických areálů, vzrůstala motivace osob a skupin k migraci z jedné části světa do jiné. Nezřídka byla zvýšená migrace spojena s civilizačním růstem, vedla k obohacování a pozitivnímu mísení různých kultur, byla však často i předzvěstí úpadku a pádu těchto států.

Je možné, aby se moderní liberální státy pohybovaly po podobné trajektorii? Tato otázka se vynořuje s novou a aktuální intenzitou zejména po událostech 11. září 2001 v USA a dalších teroristických útocích v západní Evropě. Problematika přistěhovalectví a soužití různých etnik v podmínkách liberální demokracie tak nemusí být vnímána již pouze jako hrozba etnický a kulturně politická, ale též jako hrozba bezpečnosti.

Je nepochybné, že na jedné straně technologické podmínky přelomu 20. a 21. století migraci usnadňují. Zvýšení a urychlení mobility pak zpřístupňuje různé způsoby migrace širokým vrstvám obyvatelstva kdekoliv na světě. Tyto tendence tak svým způsobem delegitimizují moderní pojetí národního státu či moderní koncept státního občanství v té podobě, jak se utvářely v průběhu posledních dvou staletí. Na druhé straně moderní liberální stát (ačkoliv je v jistém ohledu zranitelnější než starověké despotie či feudální státy) disponuje řadou nástrojů, jak negativním dopadům přistěhovalectví předcházet a jak hledat rovnováhu mezi respektem k právům imigrantů a zachováním své vlastní „koheze“.

---

¹ Autor působí na Katedře mezinárodních vztahů a evropských studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity a v Institutu pro srovnávací politologický výzkum. Poštovní adresa: Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií, FSS MU, Joštova 10, 602 00 Brno; e-mail: fandhir@mail.muni.cz.

Jaké jsou tyto nástroje v nejširším slova smyslu, se snaží odpovědět publikace A. Baršové a P. Barši *„Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku“*, kterou vydal v loňském roce Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně. Jaká jsou teoretická východiska přistěhovačské a integrační politiky, jaké modely vztahu národního státu k imigraci a následné integraci přistěhovalců ve světě existují a jaké je postavení České republiky z hlediska přistěhovalectví, jsou stěžejními otázkami, na které autoři hledají odpověď.

Samotné složení této autorské dvojice je přínosné hned z několika hledisek: P. Barša je v současnosti předním českým politickým filosofem, který se z pozic politické teorie věnuje tématu národního státu a různých „modů“ integrace již delší dobu (srov. především Politická teorie multikulturalismu. Brno: CDK. 1999; Národní stát a etnický konflikt, spolu s M. Strmiskou. Brno: CDK. 1999), A. Baršová se jako právnička specializuje na problematiku imigrace a imigračních politik přímo v praxi. To autorům umožnilo podat výklad, který na jednu stranu vychází ze zajímavého a komplexního teoretického a filosofického zázemí a na druhou stranu je opřen o analýzu konkrétní realizace imigračních a integračních politik v praxi, včetně výkladu právních nástrojů. Přitom si publikace i přes toto „dvojití vidění“ problému zachovává obsahovou soudržnost a vnitřní myšlenkovou integritu. Navíc obsahově je publikace složena tak, že teoretické pasáže střídají pasáže právně analytické a deskriptivnější. Ačkoliv jednotlivé části jsou svým charakterem i stylistikou velmi odlišné, v souhrnu působí text vyváženým dojmem.

Publikace je členěna do několika obsahových celků. V první kapitole se podávají teoretická východiska přístupu k imigraci a integraci. Podle A. Baršové a P. Barši lze jednotlivé filosofické přístupy zařadit na pomyslné kontinuum, na jehož jednom konci stojí ideál univerzalistického individualismu a na druhém konci partikularistický kolektivismus. Zatímco jeden konec *„poukazuje k dobru kolektivní entity, druhý poukazuje k nárokům jednotlivců: princip národní suverenity zavazuje stát, aby se staral o blaho určitého národa, princip lidských práv ho zavazuje, aby respektoval práva všech lidí bez ohledu na to, k jakému národu patří.“* Na tuto pomyslnou osu pak autoři umísťují na jeden její pól libertariánskou představu neomezené svobody jednotlivce, která implikuje i neomezené právo pohybu bez ohledu na hranice států, na protější pól realismus a nacionalismus, v jejichž pojetí musí svoboda jednotlivce vždy ustoupit představě kolektivního dobra národa. Mezi nimi se pohybují liberalismus, komunitarismus a liberální nacionalismus.

Tato teoretická východiska se prolínají dalšími částmi publikace, v nichž autoři analyzují konkrétní modely přistěhovačských a integračních politik v USA, Francii, Německu a Velké

Británii. Tyto modelové případy přitom prezentují na pozadí paradigmat „národních identit“ těchto států, tedy jako projevy rozdílů mezi Starým (evropským) a Novým (americkým) světem, jako projevy mezi pojetím přistěhovaleckého národa (USA, Kanada, Austrálie, Izrael) a národa starousedlíků (západní Evropa) a současně jako projevy dichotomie mezi občanským národem (USA, Francie, Velká Británie) a národem etnickým (Německo, Izrael). Zatímco pojetí občanského a přistěhovaleckého národa tenduje k perspektivnímu vidění světa, k otevřenosti vůči imigrantům a inkluzivnosti (která se například ve státoobčanské politice projevuje principem *ius soli*), pojetí starousedlické a etnické je naopak založeno na pohledu retrospektivním (hledání kolektivity v odkazech na minulost), na uzavřenosti vůči imigraci a etnické exkluzivnosti (která je reflektována principem *ius sanguinis*, pokud jde o způsoby nabývání státního občanství).

Na základě těchto dílčích „case studies“ dospívají A. Baršová a P. Barša k závěru, že tyto modely tendují v poslední době ke vzájemnému sblížování: v USA roste pod vlivem hispánské imigrace podpora tzv. neonativistů, kteří zdůrazňují americkou identitu jako exklusivní identitu národa původních anglofonních protestantských osadníků, francouzský asimilacionismus, britský pluralismus i německý etnický exklusivismus se postupně sblížují do jakési třetí cesty, již je nové pojetí „asimilace“ (občanské integrace). Ta je podle autorů založena na požadavku, aby přistěhovalci jakožto jednotlivci akceptovali politické rámce liberální společnosti (tento požadavek se odráží například v uzavírání symbolických smluv mezi přistěhovalcem a státem), současně však nevyžaduje asimilaci kulturní a přistěhovalcům ponechává vlastní kulturní identitu.

Součástí kapitoly o současných trendech jsou též velmi zajímavé pasáže o roli islamismu v imigračních a integračních politikách evropských zemí: autoři zde dospívají k závěru, že současná pozice islámského fundamentalismu není založena na etnicko-kulturním štěpení, nýbrž na štěpení nábožensko-ideologickém. Tomu však musí odpovídat odlišné strategie států, pokud se chtějí s tímto fenoménem úspěšně potýkat. I v této oblasti autoři predikují postupné, nicméně méně intenzivní, sblížování v různých pojetích vztahu státu k náboženství a náboženským skupinám (francouzské vytěsnění náboženství do soukromí, německá náboženská neutralita a britská veřejná podpora náboženských skupin).

Mezi kapitoly analyzující modelové příklady a současné tendence je vložena kapitola o migrační, azylové a integrační politice v EU, v níž autoři popisují vývoj politik a zabývají se především základními právními a politickými dokumenty.

Kapitoly o jednotlivých modelech a jejich vzájemné konvergenci lze jistě považovat za klíčovou část celé publikace. Lze proto politovat, že autoři do této analytické části nezařadili i další země, které zmiňují v úvodu (Kanada, Austrálie, Izrael). Pokud měly tyto země

reprezentovat jednotlivé příklady napětí mezi pojetím občanského a etnického národa a pojetím národa přistěhovalců a starousedlíků, lze pochopit, že autoři se již nerozhodli zařadit analýzu kanadského a australského případu, byť i ty se v mnohém od analyzovaného případu USA liší. Především je však škoda, že se předmětem analýzy nestala také imigrační a integrační politika Izraele, neboť tak vlastně zůstala velmi pozoruhodná varianta „etnického národa přistěhovalců“ zcela mimo pozornost autorů. Je pak ovšem otázkou, zda by se teze o konvergenci a vytváření třetí cesty v podobě občanské integrace potvrdila i v tomto případě.

Naopak včlenění kapitoly o politikách EU se jeví poněkud nevhodné, neboť se tím vytrácí vazba mezi analyzovanými modely a jejich současnými trendy. Ačkoliv migrační a azylová politika EU prošla v posledních 15 letech velmi dynamickým vývojem (od situace, kdy problematika migrace a uprchlictví stála zcela mimo právní rámce Společenství, přes její inkorporaci do oblasti třetího pilíře EU až po postupnou komunitarizaci), přesto nemá na konkrétní politiky členských států takový vliv, aby změnila „paradigma“ přístupu toho kterého státu. Jinak řečeno, domnívám se, že politika EU stojí prozatím mimo analyzované modely a nemá ani vliv na jejich vzájemnou konvergenci. Včlenění této kapitoly by proto mělo svou logiku pouze tehdy, pokud by se autoři pokusili analyzovat vliv politiky EU na jednotlivé politiky členských států, případně ilustrovali přímo vliv evropské integrace na tendenci ke sblížení jednotlivých modelů v Evropě.

Na tyto stěžejní části pak navazuje kapitola věnovaná imigrační politice v České republice, v níž se autoři věnují historickému exkursu do problematiky migrace na území dnešní ČR, zabývají se analýzou imigrační politiky po roce 1989 a konečně navrhují koncepční změny této politiky mimo jiné i na základě závěrů, které vyplynuly z předchozích částí knihy. A. Baršová a P. Barša vycházejí z teze, že ČR se v průběhu 90. let minulého století stala trvale přistěhovaleckou zemí, čemuž musí přizpůsobit rámec a obsah politiky (*polity* i *policy*). Přitom se nabízí několik alternativ: strategie popření, strategie zadržování a strategie přijetí. Autoři nabízejí svých vlastních šestnáct tezí k budoucí české přistěhovalecké politice.

V závěru publikace – ve formě dodatku – pak A. Baršová a P. Barša prezentují základní přehled teorií migrace.

Publikace A. Baršové a P. Barši je cenná nejen po stránce obsahové, ale též metodologické. Představuje totiž ukázkou toho, jak lze vhodně skloubit politickou filozofii s *policy analysis*. Na podkladě filozofických a teoretických východisek migrace a integrace autoři analyzují imigrační a integrační politiky ve vybraných státech a dospívají ke konkrétním závěrům a návrhům, jak

konceptně změnit tyto politiky v ČR. Knihu lze proto doporučit nejen všem zájemcům o problematiku migrace a řešení etnického napětí v současných liberálních demokraciích, ale také – a možná především – reprezentantům veřejné moci, kteří se účastní na tvorbě a realizaci těchto politik v ČR.